

MAHALLÎ FIKRA TİPLERİMİZDEN YOLYEMEZ NAZMÎ

Vedat ÇOBAN¹

ÖZET

Fıkralar, milletlerin mizah anlayışını yansıtan toplum ve insan ilişkilerini ortaya koyan anlatılardır. Fıkralar, ait olduğu toplumun espri anlayışı, töresi, düşünce şekli, yaşam tarzı ve eksik noktaları hakkında bilgi verir. Sözlü halk kültürü açısından zengin bir yapıya sahip olan Elazığ ve çevresi, fıkralar konusunda önemli bir yere sahiptir. Mahallî fıkra tipi olarak değerlendirilecek şahısların sayısı da oldukça fazladır. Çalışmamıza konu olan Yolyemez Nazmi de renkli kişiliğiyle, kendine has kılık kıyafetiyle, başından geçen sıradan olaylara vermiş olduğu ilginç tepkilerle mahallî bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Makalede, Yolyemez Nazmi'nin Elazığ'da derlenen on dokuz fıkrasına, fıkraların özelliklerine ve diğer fıkra tipleriyle karşılaştırmalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fıkra, mahallî fıkra tipi, mizah, Yolyemez Nazmi, halk kültürü.

A LOCAL JOKE CHARACTER: YOLYEMEZ NAZMÎ

ABSTRACT

Jokes are narratives that reflect sense of humour of nations and society and human relations. It gives information about the sense of humour, customs, way of thinking, lifestyle and missing points belongs to the nation. Elazığ and its district which has a rich structure in terms of verbal folk culture have an important role about the jokes. There are many number of persons accept as local joke types. The person who is the subject of this study, Yolyemez Nazmi is a local joke character with colored personality, own unique dress and his interesting responses that he gives to ordinary events. In this article, we have adverted nineteen jokes of Yolyemez Nazmi collected from Elazığ province and his characteristics, and those compared with other joke types.

Keywords: Joke, local joke type, humour, Yolyemez Nazmi, folk culture

Türk milletinin mizaha bakışını göstererek toplum ve insan ilişkilerine ayna tutan, bunu yaparken de ders çıkarma fırsatı veren, sözlü gelenekte yaşayan, kısa halk edebiyatı ürünlerine fıkra diyoruz. Fıkralar, anormal durumları, insanları eğlendirerek, anlamlı mesajlar vererek dile getiren anlatılardır.

Her kültürün sözlü kaynakları ve bunları harekete geçiren önemli kişileri olur. Bu kişiler, toplum içinde sıradanlıktan uzak davranışlar sergileyerek insanların ilgilerini üzerlerine çekerler. Fıkraya konu olan kişiler, yaşadıkları yörenin sembolü, temsilcisi durumuna gelirler.

Türk edebiyatında-ister sözlü, ister yazılı gelenekte olsun- bütün fıkralar, şu veya bu şekilde halkın yarattığı herhangi bir fıkra tipine bağlı olarak anlatılır (Yıldırım, 1999: 18). Bu tip, fıkranın asli unsuru ve kişisidir. Bu şahıslar, sosyal hayatta ortaya çıkan farklılıkları, mizahî bir şekilde ifade ederek anonim halk edebiyatı ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan fıkra türünü oluşturur.

Türk coğrafyasının küçük bölge ve yörelerinde tanınan, bilinen mahallî fıkra tipleri sadece çevre halkı tarafından benimsenmişlerdir. Daha geniş alanlara yayılamamışlardır (Yıldırım, 1999: 30). Bir milletin düşünce anlayışını, zekâsını, hayata

¹ Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi/ELAZIĞ.

bakışını göstermesi bakımından fıkralar önemlidir. Fıkraların ortaya çıkmasında yer alan önemli öğelerden biri de fıkra tipleridir. Anadolu'nun birçok yerinde bu tiplere rastlanmakta ve onların anlatılarından istifade edilmektedir. Fıkra tipi oluşturmakta geniş bir kültürel birikime sahip olan edebiyatımız, mahallî fıkra tipleri yönünden oldukça zengindir. İçinden çıktıkları bölgenin özelliklerini yansıtan bu tiplere Elazığ'da da rastlamak mümkündür.

Sözlü halk kültürü açısından zengin bir yapıya sahip olan Elazığ ve çevresi, fıkralar konusunda da önemli bir yere sahiptir. Köylü, şehirli, ağa, imam, hizmetkâr, deli, gelin-kaynana, karı-koca, öğretmen-öğrenci, hasta-doktor, Palulu, Baskilli, Harputlu vs. hakkında anlatılan fıkraların yanında "mahallî fıkra tipi" olarak değerlendirebileceğimiz şahısların sayısı da oldukça fazladır. Hacı Hoca, Ruyeti Baba, Müşip, Ağınlı İbik Dayı, Daldiklinin Osman Ağa, Şintilli Ali Ağa, Perçençli Hayriye Hanım, Tahir Dayı, İdris Emi, Mahmut Gakgo, Naime Abla bunlardan sadece birkaçıdır (Şimşek, 2006: 258).

Elazığ'ın mahallî fıkra tiplerinden Ağınlı İbik Dayı, Saim Sakaoğlu (Sakaoğlu 1989: 57-68) tarafından, Daldiklinin Osman Ağa da Ali Berat Alptekin (Alptekin 1996: 29-32) tarafından tanıtılmıştır.

Bu çalışmada yer alan Yolyemez Nazmi de mahallî bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Renkli kişiliğiyle, kendine has kılık, kıyafetiyle Elazığ merkezde herkes tarafından tanınan Yolyemez Nazmi, başından geçen sıradan olaylara vermiş olduğu ilginç tepkilerle tipleşme temayülü göstermiştir. Zamanla insanların başka olayları da ona uyarlamasıyla mahallî bir fıkra tipi olma özelliği pekişmiştir.

Çalışmamıza konu olan Yolyemez Nazmi'nin gerçek adı Nazmi BİNGÖL'dür. 1943 yılında Elazığ'ın merkeze bağlı Işıkyolu Köyü'nde dünyaya gelir. İlkokulu bitirdikten sonra okumamıştır. Nazmi BİNGÖL, köyünde yaşanan bir husumet yüzünden şehir merkezine yerleşir. Uzun yıllar Elazığ'ın Sürsürü Mahallesi'nde yaşar. 1975 yılında Adana'ya taşınır. Adana'da evlenir; Yunus ve Ünal adında iki oğlu dünyaya gelir. 1997 yılında Elazığ'a ailesiyle birlikte döner. Nazmi BİNGÖL, hayatının çeşitli dönemlerinde inşaatlarda çalışmış iyi bir sıva ustasıdır. Adana, Sinop, Elazığ Cezaevi'nde kısa süre tutuklu kalmıştır. 21 Kasım 2010 tarihinde Elazığ'da vefat etmiştir. (K15)

Yolyemez lakabının kendisine yakıştımasının ve halkın onu böyle anmasının iki sebebi vardır:

a) Nazmi BİNGÖL, hayatın zorlukları karşısında hep dik durmuştur. O, çevresindeki insanlara yapılan haksızlıkları, kendisine yapılmış kabul edip tepkisini koymuştur. Yolyemez; haksızlığı, aldatılmayı, kabullenmeyen kişi olarak kullanılan sembolik bir ifadedir. (K14)

b) İkinci bir Yolyemez yakıştıması ise, kaldırımında değil de yolda yürümeyi tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Caddede yürürken arabalara yol vermemesinden dolayı, halk tarafından kendisine bu lakap uygun görülmüştür. (K5) Yolun ortasında yürümesi, onunla ilgili en çok bilinen fıkranın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hasarın Varsa Ödeyek

Gazi Caddesi'nin hem gidişe hem de gelişe açık olduğu yıllarda, Nazmi Dayı, karşıya geçmek ister. Her zamanki gibi ceket omuzunda, sekiz köşe şapka başındadır.

Derken kendini yerde bulur. Şapkası, ceketi caddeye yayılır. Dayıya Murat 124 çarpmıştır.

Şoför, korkudan sararmıştır. Panikle arabadan inen şoför:

-“Bir şey oldu mu hastaneye götüreyim mi ?”der.

Yolyemez Nazmi, gencin çok teleşlandığını görünce :

-“Yeğenim arabayı bir kontrol et ; bi hasarın varsa ödeyek.” (K5)

Yolyemez Nazmi, Elazığ'ın en ilginç simalarındandır. Bu kadar tanınır ve sevilir olmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Kendisini bütün gençlerin dayısı olarak görür. Bu sebeple gençlerin selamını “aleyküm selam, yeğen” diye alan Nazmi BİNGÖL, kendisinden büyüklerin selamını bile, aynı şekilde almaktadır.(K14) Çocuklarına da zaman zaman yeğen diyerek seslenmesi(K15) onu kısa zamanda Elazığlıların dayı diye hitap ettikleri bir fıkra tipine dönüştürmüştür. Kendisine yüklenen dayı ünvanı, klasik kabadayılık ünvanından farklıdır. O, gençlere sevgi besleyen, onları koruyup kollayan, onların zararlı alışkanlıklardan uzak durmalarını her fırsatta öğütleyen yapısıyla herkesin dayısı olmaya taliptir. Yukarıdaki “ Hasarın Varsa Ödeyek” fıkrasında da bu yaklaşımı görmekteyiz. Yolyemez Nazmi, kendisine çarpan, korkudan ne yapacağını bilmeyen genç şoföre bile kol kanat gerer. O, kendisine bir şey olmadığını gösterip genç şoförü sakinleştirmek için, araçta hasar olup olmadığını sorar.

Dedesinin Sarıkamış'ta şehit olması, kahramanlık hikâyeleriyle büyümesi onda kahramanlığa, yiğitliğe bir eğilim oluşturmuştur. Bu durumu yürüyüşüne, konuşmasına ve kılık kıyafetine yansıtmıştır.

Fıkralar, kültür aktarma görevini yerine getirirken aslında halkı eğitir. Bu yönüyle fıkra pek çok konuda çıkarılan ders açısından doğrudan verilen öğütlerden daha etkili olmaktadır. Çünkü insan düşüncesine en kolay giriş yolu mizahdır (Yardımcı, 1992:170). Yolyemez Nazmi, gençlere değer verir, her fırsatta onlara edebi, adabı anlatmaya çalışır. Ona göre delikanlı, yiğit insan; kumar oynamaz, içki içmez, ahlaksızlık yapmaz. Yiğit; eşini dostunu, büyüklerini sever ve sayar. Yiğit insan, dürüst ve saygılı kimsedir. (K14) Kendi deyimiyle: “Mert insanın değerini mert insan bilir. Yiğide kıyılmaz. Yiğit, mazlumun yanında yer alır.” (Kanal E, 2007) Onun bu söylemleri, bazı fıkralara konu olmuştur:

Yürüyüş Dersi

Nazmi Dayı, çay bahçesinde yeğenleriyle oturmaktadır. Tanımadığı bir genç, yanına gelir: -“Dayı caddede senin gibi nasıl yürünür, bana da öğretir misin?”der.

Yolyemez Nazmi Dayı, genci kırmaz. Birlikte birkaç tur atarlar ve dayı tek başına çay bahçesine geri döner.

Geldiğinde biraz düşüncelidir. Yeğenleri:

-“ Dayı, hayırdır niye moralin bozuldu?” diye sorar.

-“Nasıl moralim bozulmasın! Başka şehirlerden namımı duyan, gelip benden caddede nasıl yürünür diye ders ali. Elazığ'da yeğenlerim hiç merak edip demiler ki gidek, Nazmi Dayı'dan delikanlı nasıl yürür öğrenek.” (K10)

Yolyemez Nazmi, Elazığ'ın mahallî kıyafetlerinden sekiz köşe şapka takmayı ve yumurta topuk ayakkabı giymeyi tercih eder. Bunun yanında beyaz gömlek, beyaz uzun atkı onu giyimiyle farklı kılan birkaç özelliğidir. Nazmi BİNGÖL, gömleğinin iki düğmesini her zaman açık bırakır; Elazığ'ın en işlek caddesi olan Gazi Caddesi'nde ağır ağır yürür. Bu yürüyüşler sırasında, bazen durup gökyüzünde sabit bir noktaya bakar; yanından günlük gazetesini eksik etmez (Fırat TV, 2008). Güneşli, çok sıcak günlerde bile ceketini hiç yanından ayırmaz. Ceketini kolunun üzerine alır, kolunu güneşe doğru kaldırır ve ceketini kendine gölgelik yaparak dakikalarca yürür. Bunu yaparken toplumun kendisine yönelttiği ilginç bakışlardan hiç etkilenmez. O, sevdiği ve doğru bildiğini aykırı görünse de yapmaya devam eder. (K2)

Fıkralarda, toplum hayatındaki her türlü zıtlığı, abartıyı görebiliriz. Yolyemez Nazmi'nin farklı görünmeye çalışırken insanlar üzerinde bıraktığı etki, fıkra olarak karşımıza çıkmıştır.

Dayının Omzuna At

Nazmi Dayı, İstanbul'a gider. Yolda yürürken atkısının bir ucu yerlerde sürünmektedir.

Bir genç, kibarca : “-Amcacığım atkınız yerlerde sürünüyor.”der.

Nazmi Dayı hiç istifini bozmaz, bıyığını da burarak:

“-Yeğenim onu yerden al dayının omzuna at.” (K11)

Fıkralar genellikle, karşıdaki kişiye ders verme, mesaj iletme, herhangi bir konuyu daha iyi açıklama, örnekle güçlendirme, bir hareketi eleştirme, bir dünya görüşünü savunma, delil gösterme veya toplumun aksayan bir yönünü hicvetme gayesi ile anlatılır (Şimşek, 2006: 256). Nazmi Dayı; hep şık, farklı, temiz, ütülü giyinmesinin sebebini şöyle izah eder: “Babam, yiyin, için, giyinin ama kumardan, içkiden uzak durun derdi. Bu nasihatle büyüdük. Ben de bunu kulağıma küpe yaptım. Kıyafet merakım buradan gelmektedir.” (Kanal E, 2007) İçki ve kumar Yolyemez Nazmi'nin en çok nefret ettiği şeylerdir. Bunların yanlış olduğunu her ortamda anlatır ve hayatını bunlarla mücadele ederek geçirdiğini abartılı bir şekilde dile getirir.

Camız Sidiği

Yolyemez Nazmi Dayı, gençlerin içkiyle, uyuşturucuyla zehirlendiği mekânları hiç sevmez. Bu tür yerlerin kapatılması için çok mücadele etmiştir.

Yine böyle bir mekânın, dostlarını rahatsız ettiğini öğrenince, bu mekana gider.

Nazmi Dayı'nın geldiğini gören işyeri sahibi, dayıyı kızdırmamak için en pahalı viskiden ikram etmek ister. Yolyemez'den beklemediği bir tepki alır:

“Ben camız kaymağıyla büyümüş bir yiğidim camız sidiği içmem, yeğenlerime de içirtmem.”(K 12)

Elazığ'da sevilen bir insan olması, onun türkülere konu olmasını sağlamıştır. Esat KABAKLI², Nazmi BİNGÖL için “Yolyemez” adlı türküyü seslendirmiştir. Fıkranın

²İlimizin yetiştirdiği Türk halk müziği sanatçılardan Esat KABAKLI, Nazmi Dayı'ya duyduğu sempatiden dolayı kendisi için bir türkü yazmıştır. Bu türkü, Nazmi Dayı'yı bize çok güzel anlatmaktadır. “Emniyetle arası açık” mısrası, onun polise olan sevgi ve sempatisinden dolayı tepkisine neden olsa da bu türküyü Nazmi Dayı da beğenmiştir.

merkezinde insan vardır (Sakaoğlu, 1992:77). İnsanın toplum içindeki ilişkilerinden doğan fıkralar, toplumun kendine özgü dünyasını yansıtır. Yolyemez Nazmi'nin küçük yaşlarda büyüklerin meclisinde bulunması onun erken olgunlaşmasına ve yaşından büyük davranışlar sergilemesine yol açmıştır. İlkokul yıllarında, sınıfta yaptığı hatadan dolayı ceza alacak arkadaşlarının suçunu üstlenir (Kanal E, 2007). Bu durum, kendini yaşlılarından büyük görme, onların hamisi, ağabeyi olma rolünü, gelecek zamanlarda herkesin dayısı olabilme hevesiyle karşımıza çıkarmaktadır. Tanımadığı insanlara yardım etmek, onu son derece mutlu eder.

Sarı Kehribar Tespih

Nazmi Dayı'nın yanına yeğenlerinden biri gelir:

-“Dayı, uzun zamandır işsizim; seni seven, sayan çoktur. Dardayım bana iş bul.” der.

Yolyemez, elindeki sarı kehribar tespihi almasını ister.

Bu duruma anlam veremeyen genç:

-“ Ben iş istedim, tespihi ne yapayım.” der.

Nazmi Dayı: “Bu tespih her sene en az yirmi yeğenimi işe yerleştirir.” dese de genç, yine bir şey anlamamış bir ifadeyle iş istemeye devam eder.

-“Yeğen, bu kehribar tespihi al; Kara Yolları Bölge Müdürü'nün önüne götür bırak. O gerekeni yapar.” (K12)

Fıkralarındaki mizahi yönünü, herkesin dayısı olabilme anlayışı ortaya çıkarmaktadır. Çünkü dayının yanında hesap ödenmez; kimse dayı gibi yürüyemez; dayıdan izinsiz bir iş yapılamaz; dayı, her zorluğun üstesinden gelebilir; dayı, herkesten farklıdır. Cömertliği sever, ama kendisinin aptal yerine koyulmasına müsaade etmez.

Bu Son Olsun

Üç arkadaş, Yolyemez Nazmi'yi yemeğe götürüp hesabı da ona ödetmek için kendi aralarında anlaşırlar.

Yemekten sonra kendi aralarında, “hesabı ben ödeyeceğim, yok ben ödeyeceğim” diye ısrarcı davranışlar sergileme kararı alırlar. Bu duruma Yolyemez Nazmi Dayı'nın çok fazla dayanamayacağını ve “Dayı varken hesabı başkası ödeyemez.” diyerek hesabı ödeyeceğini düşünürler.

Üç arkadaş, yemekten sonra planladıklarını aynen uygular. Kasada hesabı ödemek için, abartılı hareketler sergilerken, ummadıkları bir şey başlarına gelir.

Nazmi Dayı: “Yeğenlerim, bu son olsun, bir dahaki sefere ödetmem.” (K1)

Toplum yaşantısının, çelişkilerinin düşünce ve davranış farklılıklarından doğan çatışmaların fıkralara konu edildiğini görüyoruz. Bu fıkralarda insanların çeşitli davranışlarındaki aksaklıklar, gariplikler abartılarak anlatılır (Boratav, 1996:53). Nazmi Dayı, devasa görüntüsünün altında çok saf, temiz bir yürek taşımaktadır. Bu da onun doğallığını ve mizahi yönünü oluşturmaktadır. O, tanımadığı insanların derdini kendi

derdi sayar ve tüm iyi niyetiyle çözmeye çalışır. Bunu yaparken mübalağalı bir dil kullanır.

Fotoğrafımı mı Yollasam?

Yolyemez Nazmi, bir kahvenin önünden geçerken onu seven gençler, dayılarını kendileriyle çay içmeye davet ederler. Nazmi Dayı, gençleri sevdiğinden onları kırmaz ve davetlerini kabul eder.

Gençlerden biri:

-“Hayırdır dayı, durgun görünüyorsun.” der.

-“Adanadaki yeğenlerimden biri beni aradı. Canını sıkıncılar varmış. Kendim mi gitsem fotoğrafımı mı yollasam karar veremedim.” (K 4)

Yolyemez Nazmi, Elazığ'da bir şehir efsanesi şeklinde anlatılan bazı olayların kahramanıdır. Elazığ halkı, Nazmi Dayı'da olmayan birçok şeyi bile ona yakıştırıp ortaya kendi kahramanını çıkarmış bir ironiyle onu dillendiregelmiştir (Çakmak, 2011:55). Fıkralarda mizahın yanı sıra ironik ifadelerle de karşılaşırız. Söylenenin veya yapılanın tam tersini kasteden, alay ağırlıklı bir anlatımın sezildiğini ironi, eleştirel yaklaşımlarla, söylenilenin altını çizerek vurgular (Şenocak, 2007:23). Kahramanımız, bir kabadayı gibi görünmeye çalışsa da bunu becerememektedir. Bu durum söylemleriyle davranışları arasında çelişkiye yol açmakta ve mizahının temelinin oluşturmaktadır.

Bana Eyvallah

Nazmi Dayı, kumardan nefret eder. Bir kahvede kumar oynatıldığını duyar ve kahvecinin kulağını çekmek için oraya gitmeye niyetlenir. Bu durumu önceden haber alan kahveci, önlem almıştır.

Yolyemez, heybetli bir şekilde kahveye girer. Bir masada oturan üç genç, ellerinde büyük bıçaklarla elma soymaktadır. Bu durumu gören Nazmi Dayı:

-“ Gençlere benden çay, bana da eyvallah!” (K 6)

Yolyemez Nazmi, kavgalarını onlarca, bazen binlerce kişiye karşı yaptığını söyler. Bunun böyle olmadığını herkes bilse de kendisine duyulan sevgiden kimse, onu kırmaz ve oluşturduğu kurmaca alemde herkes, Yolyemez Nazmi'nin istediği gibi, rolünü oynar.

On - On Beş Kişi

Yolyemez Nazmi Dayı, bir gün karakola düşer. Geceyi nezarete geçirecektir. Tespihini şapkasının üzerine koyar. Ceketini kafasının altına koyup derin bir uykuya dalar. Gece yarısı:

-“ Savulun ulan.” diye bağırır.

Sesi duyan polisler: “Ne oldu, niye bağırıyorsun?” diye sorar.

-“ Vallah yeğen on-on beş kişi saldırdı. Ne oldu, ben de bilmim.”(K 8)

Yolyemez Nazmi, dış dünyaya karşı, iç dünyasından farklı bir maske takmıştır. Taktığı maskeyle kabadayı görüntüsü sergiler; ama maskenin altında temiz kalpli, saf, Karagöz mizaçlı bir insan yatmaktadır. Kendisini zor duruma düşürecek olaylar karşısında akıllıca davranır. Bir Anadolu insanı olarak, doğallığa aykırı olan her şeye tepki gösterir.

Teessüf Ederim

Yolyemez Nazmi Dayı, yanlışlarından dolayı daha önceden uyardığı, fakat kendisine çekidüzen vermeyen bir şahsa kızar.

Nazmi Dayı: “-Utanmısın mi bunları yapmaya?”

-“ Teessüf ederim.”

Nazmi Dayı: -“ Terbiyesiz adam, seni daha önce uyarmadım mı?”

-“ Teessüf ederim.”

Yolyemez, adama ne kadar bağırsa da “teessüf ederim” cevabını alır. Adamın yanından ayrılır; yolda bir tanıdığıyla karşılaşır. Ona olup bitenleri anlatır:

-“Yav yeğenim, az önce densizin birine ne söyledimse bana “teessüf ederim” dedi. Ben bu sözden bir şey anlamadım. Sen ne demek olduğunu bili misin?”

Yeğen: -“ Dayı, senin gibi bir adama bu söylenir mi? Çok ağır bir laf!” der.

Bunu duyan Nazmi Dayı, çok kızar ve o adamın yanına tekrar gider:

-“ Ben senin sülaleni teessüf ederim.” (K 7)

Türk halk mizahı halk fıkralarında zengin bir görünüm sergiler. Fıkralar Türk halkının sağduyusu ve iğneleyici özellikleri birleştirilerek ortaya çıkmıştır. Bu fıkralarda Türk halkının mizaha bakışını, engin hoşgörüsünü görürüz. Fıkralar toplum ve insan ilişkilerini irdeleyen olaylara ayna tutup yansıtan yönleriyle işlevseldir (Artun,2011:11). Fıkralar; ait olduğu toplumun espri anlayışı, töresi, düşünce şekli, yaşam tarzı ve eksik noktaları hakkında bilgi verir. Yolyemez Nazmi için servetten daha önemli şeyler vardır: güvenilir olmak, itibar sahibi olmak gibi... Bu değerleri duruşuyla, söylemleriyle sergilemeye çalışmıştır. Başından geçen ilginç bir olayda şu fıkraya ortaya çıkmıştır:

Babanın Serveti

Yolyemez Nazmi, gençlik yıllarında Elazığ’ın zengin ailelerinden birinin kızına gönlünü kaptırır. Zaman zaman bu kızı takip eder. Yine takip ettiği bir gün, kız sinirlenir ve Yolyemez’e:

-“ Ne diye beni takip ediyorsun. Benim kimin kızı olduğumu biliyor musun?” diye tepki gösterir.

Yolyemez:-“Senin babanın serveti kadar benim borcum var, ne konişisin.”(K2)

Türk fıkraları konularını, tamamıyla yaşanmış hayat sahnelerinden alır. Bir fıkraya umumiyetle tek bir vaka üzerine kurulur, fakat birden fazla vakanın yer aldığı fıkralar da mevcuttur (Yıldırım,1999:5).Yolyemez Nazmi fıkraları da büyük oranda tek vaka

üzerine kurulmuştur. Konuları yaşanmış veya yaşanabilir olaylardan oluşmaktadır. İncelediğimiz fıkralarda, daha çok gençlerin davranışlarında bozulmaya yol açacak durumlara karşı koyma, gençlere sahip çıkma düşüncesinin ağır bastığı görülmektedir.

Yolyemez fıkralarında mekan, genellikle Elazığ'ın Gazi Caddesi'dir. Bazı fıkraların da uzun yıllar kaldığı Adana'nın da adı geçmektedir. Günlük hayatta kullandığımız kahve, lokanta, çay bahçesi, berber gibi mekânlar, fıkralarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Genellikle gençleri kollamak için, girdiği küçük olaylardan dolayı, yolu karakollara düşer. Bu nedenle mekân olarak fıkralarda karakol da yer almaktadır.

Dağ Gibi Adam

Adana'da Bağlar Mahallesi'nde, Nazmi Dayı gezerken önünü on-beş kişilik bir grup kesmiş. Belinden çıkardığı palayla hepsini çil yavrusu gibi dağıtmış. Karakola gitmişler, on-beş kişi de Nazmi Dayı'dan şikayetçi olmuş. Karakol komiseri Elazığlıymış. Dayının yolunu kesip bir de şikayetçi olanlara şöyle demiş:

-“Hem on-beş kişi dağ gibi adama saldırısız hem de şikayetçi mi olisiz; dağılın, gözüm görmesin sizi.” (K 9)

İncelenen fıkralarda olayların geçtiği zamanla ilgili herhangi bir belirginlik söz konusu değildir. Ancak birçok fıkranın Yolyemez Nazmi'nin Adana'ya taşınmadan önce, yani yetmişli yıllarda yaşandığını söylenebilir.

Ele alınan fıkralarda genellikle Elazığ ağzının kullanıldığı görülmektedir. Açık, anlaşılır bir konuşma dili kullanılmıştır. Fıkralarda benzer cümle kalıplarına rastlamaktayız. Kısa anlatımların olduğu fıkralarda, uzun tasvirlerle yer verilmemiştir. Diyaloglarda amaç, söz uzatılmadan en kısa biçimde ortaya konulmuştur.

Yolyemez Nazmi fıkralarının Elazığ'daki diğer fıkrâ tipleri ile bazı benzer ve farklı yönleri mevcuttur. Daldiklinin Osman Ağa ve Baskilli fıkrâ tipi bunlardan birkaçıdır.

Özellikle Daldiklinin Osman Ağa fıkralarında, çevre oldukça dardır. O daha çok Harput ve Harput'un köyleri, Tunceli, Pertek, Ovacık gibi yerlerde dolaşmıştır. Fıkralarında genellikle iki kahraman bulunmaktadır. Bunlardan biri kendisi, diğeri de Harputlu hemşerileridir. Fıkralarındaki en önemli kahraman teyzesinin oğlu Aslan'dır. Osman Ağa, açığöz, bilmiş, kurnaz biridir. Aslan ise, gerek fıkralarında, gerekse günlük hayatında son derece saf, ahmak, budala bir tiptir (Alptekin 1996: 29). Yolyemez Nazmi fıkralarında da çevre dardır. Elazığ'ın Gazi Caddesi'nde ve Sürsürü Mahallesi'nde olaylar geçer. Fıkralarında sürekli olarak karşımıza çıkan bir kahraman yoktur. Yeğen diye hitap ettiği farklı farklı gençler, fıkralarda görülen kişilerdir. Yolyemez de bazı fıkralarında açığöz birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bu Son Olsun) Bazı fıkralarda da iyi niyetli, cahil yönü ön plana çıkar. (Akasya Ağacı, Kimse Gelmedi)

Daldiklinin Osman Ağa'nın gücünün yetemeyeceği hiçbir kahraman hemen hemen yok gibidir. Gücünün yetmeyeceğini bile, çeşitli hilelerle kaçırmasını bilir (Alptekin 1996: 30). Nazmi Dayı da hiç kimseden korkmaz, ama o hileden çok gücüne kuvvetine güvenir. Kavgalarını onlarca kişiye karşı yapar. (On-On Beş Kişi)

Baskilli fıkrâ tipi, Sakaoğlu'na göre: “Bir topluluğu temsil eden tipler etrafında teşekkül eden fıkralar” grubunun “Bir bölge halkı ile ilgili olanlar” bölümünde değerlendirilir. Baskilli tiplemesinde Anadolu insanı, kendini saf, cahil, gelişmelerden

habersiz, söylenenleri çabuk anlamayan biri gibi göstererek karşısındaki kişilerle kendisi eğlenmiştir (Şimşek, 2006: 257-260).

Yolyemez fıkraları bir şahıs etrafında olduğu için sayı ve içerik bakımından Baskilli fıkraları kadar çeşitlilik göstermez. Baskilli fıkralarında o yörenin konuşma şekli, Baskilli olma özelliği ön plana çıkarılmaktadır. Benzer durumları Yolyemez Nazmi Fıkralarında bulamayız. Akasya Ağacı fıkrasının benzerini Baskilli fıkralarında dut ağacı olarak görmekteyiz.

Yolyemez Nazmi'yle ilgili fıkraları derlerken, yirmi yılı aşkın bir süre Adana'da yaşamasından dolayı bazı sıkıntılar yaşandı. Çalışmamızda on dokuz fıkraya yer verildi. Onunla ilgili ilginç olayların büyük çoğunluğu, yetmişli yıllarda yaşanmıştır. Bu durum, derleme yapmayı zorlaştırırsa da günümüzde hala tanınan, sevilen bir şahsiyet olması mahallî tip olduğunun da göstergesidir.

İçki içilmesi, kumar oynanması, mazlumun ezilmesi gibi Elazığ halkı tarafından hoş karşılanmayan davranışlara karşı Yolyemez Nazmi tipi, sözcü olmuştur. Onun fıkralarında, mertlik, cesaret, düşkünün yanında yer alma gibi erdemler abartı katılarak işlenmiştir.

Fıkraların bir kısmı yaşanan hadiselerden hareketle oluşturulmuş. Bir kısmı da davranış farklılıklarından doğan çatışmaların, halk tarafından abartılarak Nazmi Dayı'nın başından geçmiş gibi anlatılmasıyla meydana getirilmiştir.

Fıkralarda, halk kültüründeki türlü aksaklıkları, çarpıklıkları, zıtlıkları görebilmekteyiz. Toplumun içinden çıkan tipler, toplumun ortak görüş ve düşüncelerini yansıtır. Yolyemez Nazmi, fıkralarında da aynı durum söz konusudur. Nazmi Dayı, fıkralarda sosyal yapıyı kontrol ederek, bozulan yönlerini düzeltici bir görev üstlenmiştir. Değişen topluma, değer yargılarına karşı bir direnme dikkatimize sunulmak istenmiştir.

YOLYEMEZ NAZMİ FIKRALARINDAN ÖRNEKLER

Kimse Gelmedi

Yolyemez Nazmi Dayı, İstanbul'a trenle gitmektedir. Trenden indiğinde onu yeğenleri karşılar. Yeğenleri:

-“Dayı, hayırdır rengin sararmış, hasta mısın?”

-“Yok yeğenim, tren aldı biraz. Arka üstü binmişim, ondan olacak.”

-“Karşı koltuğa geçseydin ya dayı!”

-Yeğenim, ben de kompartımana birinin gelmesini bekledim ki posta koyup kaldıram. Bekle bekle kimse gelmi. Bir bahtım ki İstanbul'a gelmişiz.” (K 6)

Akasya Ağacı

Yolyemez Nazmi Dayı, her zamanki gibi yolu ortalamış aheste aheste yürüyor. Sürücülerden biri uzun süre kendisine korna çalınca dayanamaz:

-“Ne diye gorna çalısın? Farz et ki ben bir akasya ağacıyım, solumdan geç get işte!”(K 3)

Nezarette Değil miydin?

Yolyemez, uzun bir aradan sonra berberine uğrar. Berber:

-“ Dayı hayırdır, çoktandır yoksun.”

-“ Adana’da yeğenlerimin sıkıntıları vardı; bana haber verdiler. ‘Dayı ancak sen bizi kurtarırısın, tez gel.’ diye. Oraya gitmişim.”

Berber: -“Dayı kaç kişiydiler.”

-“ On beş günde Adana’da iki bin kişiyi tokatladım. ”

O esnada yan koltukta tıraş olan bir polis:

-“Sen on beş gündür nezarette değil miydin?” (K 6)

Farkımız Olsun

Gençler, Nazmi Dayı’ya :

-“Dayı, neden her gün farklı karakoldasın.”

-“Yeğen, o da bizim farkımız olsun.” (K 8)

Daha Ne Gonişsiz

Bir gün Nazmi Dayı arkadaşlarıyla kahvede oturuyormuş. Birisi kavurma mevzusu açmış:

-“Biz kavurmayı keçi etinden yaparız.” demiş.

Nazmi Dayı: -“ Biz de kavurmayı öküzden yapık.” demiş.

Kahvedekiler:-“ Dayı öküzden kavurma olur mu?” diyerek inanmak istememişler.

Yolyemez: -“ Öküzün eti yeyili mi yeyilmi mi?”

Kahvedekiler:-“ Yiyili Nazmi Dayı.”

Nazmi Dayı da : “Eee daha ne gonişsiz.” (K 9)

Haraç

Yolyemez Nazmi Dayı, gençlik yıllarında Malatya’da bir restoranda çalışıyormuş. Sekiz ay çalışmasına rağmen parasını alamamış. Alacaklarını bırakıp Elazığ’a gelmiş. Bir gün arkadaşlarıyla otururken arkadaşlarına:

-“ Malatya’da herkes beni tanır ve haracını da verir.” deyince arkadaşları inanmak istememiş. Nazmi Dayı da söylediklerini ispatlamak için arkadaşlarını Malatya’da çalıştığı restorana götürür.

Oradaki garsonlara masayı donatın, bana da biraz para getirin, der. Garsonlar, patronunun yanına gider durumu anlatır:“Nazmi Dayı adam toplayıp gelmiş, parasını vermesek hır çıkarır.” derler.

Bunun üzerine restoranın sahibi alacağı olan sekiz aylık yerine beş aylık parasını gönderir.

Arkadaşlarının yanında parayı saymadan cebine koyar ve oradan ayrılırlar.

Nazmi Dayı: -“Ya gördünüz mü yeğenlerim dayınız nasıl haracını aldı?”(K 11)

Neler Olur Siz Düşünün

Yolyemez Nazmi Dayı, hapishaneye düşer. Orda da havalı yürüyüşünden ve dayılığından bir şey kaybetmez.

Bir gün, yeğenlerini etrafına toplar sohbete başlar. Sohbet koyulaşır ve kahkahalar, gürültüler artmaya başlar.

Gürültüleri yanlış anlayan jandarma, içerde bir olay olduğunu düşünüp müdahale için hazırlanır. Mahkumlardan biri durumu görüp askerlere izah edince sorun kalmaz. Bu durum, Nazmi Dayı'ya anlatıldığında şöyle der:

-“ Ya yeğen görüyorsunuz, dayız kahkaha atsa jandarma önlem alı. Ya olay çıharsam neler olur, siz düşünün.” (K 13)

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak şahıslar hakkında bilgi verirken aşağıdaki sıralamaya bağlı kaldık: Kaynak şahıs için kullandığımız kod: soyadı, adı, doğum yeri, yaşı, tahsili, mesleği, derleme tarihi ve fıkra adı.

K 1: TOZKOPARAN, Ferhat, Elazığ, 42, Üniversite, Avukat, 2011, Bu Son Olsun.

K 2: OZAN, Ahmet Tevfik, Elazığ,58, Üniversite, Doktor, 2011, Babanın Serveti.

K 3: BULUT, Şener, Elazığ, 49, Üniversite, Manas Yayıncılık Koordinatörü, 2011, Akasya Ağacı.

K 4: SAVAŞTAER, İhsan, Elazığ, 50, Üniversite, Öğretmen,2011, Fotoğrafımı mı Yollasam.

K 5: ÖZTÜRK, Saim, Elazığ,73, Lise, Emekli, 2011, Hasarın Varsa Ödeyek.

K 6: İZAT, Akın, Elazığ, 65, Üniversite, Emekli, 2011,Kimse Gelmedi, Bana Eyvallah, Nezarete Değil miydin?.

K 7: KAYA, Ali İhsan, Elazığ, 54,Üniversite, Öğretmen, 2011, Teessüf Ederim.

K 8: ORMAN, Cafer, Elazığ, 18, Öğrenci, 2011, Farkımız Olsun.

K 9: YILDIRIM, İsmet, Adana, 48,Ortaokul, Esnaf, 2011, Daha Ne Gonişisiz, Dağ Gibi Adam.

K 10: ÇİÇEK, Sıraç, Elazığ, 35,Üniversite, Öğretmen, 2011, Yürüyüş Dersi

K 11: GÜRBÜZ, Remziye, Elazığ,71,İlkokul, Ev hanımı, 2011,Dayının Omzuna At, Haraç.

K 12: GÖRMEZ, Muzaffer, Elazığ, 56, İlkokul, Kasap, 2011, Camız Sidiği, Sarı Kehribar Tespah.

K 13: EROĞLU, Bünyamin, Elazığ, 57, Lise, Sanatçı, 2011, Neler Olur Siz Düşünün

K14: KARLIDAĞ, Hüseyin, Elazığ, 50, Lise, Çayda Çıra Musiki Derneği Başkanı, 2011.

K 15: BİNGÖL, Yunus, Adana, 26, Lise, Elektrik Teknisyeni,2011.

KAYNAKÇA

ALPTEKİN, Ali Berat,(1996), “Harput’lu Fıkra Tipi; Daldiklinin Osman Ağa”, **Erciyes**, 19 (218), Şubat, 29-32.

ARTUN, Erman, (2011), “Çukurova Halk Kültüründe Yerel Fıkra Tipi: Abdal Fıkraları”, **Folklor/Edebiyat**, Cilt:17,Sayı:67, 2011/3, s.9-28.

BORATAV, Pertev Naili,(1996), **Nasrettin Hoca eřitlenmelerinde Türlü Etkenler zerine, Nasrettin Hoca**, Ankara.

ÇAKMAK, Yücel, (2011), **Elazığ’dan Esintiler**, Elazığ.

FIRAT TV,(2008), **Yolyemez Dayı Belgeseli**, Elazığ.

KANAL E, (2007), **Haber Ayrıntı**, Elazığ.

SAKAOğLU, Saim,(1988), “Ağınlı Fıkra Tipi İbik Dayı (Hayatı – Fıkra Tipleri İçindeki Yeri – Fıkraları)”, **Türk Kültür Araştırmaları**, XXVI (2), Ankara, 57- 68.

SAKAOğLU, Saim, (1992), **Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca**, Konya.

ŞENOCAK, Ebru, (2007), **İronik Yařamda Sonsuza Yürüyen Kahraman Nasrettin Hoca**, Konya.

ŞİMŞEK, Esmâ, (2006), “Türk Fıkra Tipleri Arasında Baskilli Fıkra Tipinin Yeri”, **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, s.256-279.

YARDIMCI, Mehmet, (1992), **Türk Halk Edebiyatında Anlatmaya Dayalı Türler ve Halk Bilimi**, İzmir.

YILDIRIM, Dursun,(1999), **Türk Edebiyatında Bektaři Fıkraları**, Ankara.